

Gerestaureerd mozaïek van Van Roode in het portaal van het Erasmus Medisch Centrum, Rotterdam. Foto's Art Conservation

Steenrestaurateur Karolina Jedlinska aan het werk tijdens de restauratie van het werk van Van Roode voor het EMC.

Aanbrengen van een facing op het wandstuk van Van Roode in Amsterdam, voordat het voor herplaatsing wordt overgebracht naar Zeeland.

Art Conservation wil naorlogs tijdsbeeld behouden

Wandkunst restaureren uit liefde voor genre

Piet Arp – Het bijna twintig jaar oude Art Conservation uit Vlaardingen is zich vijf jaar geleden gaan toeleggen op behoud van wandkunst, met als specialisatie muurschilderingen en mozaïeken. Min of meer toevallig kwam dit bedrijf met negen medewerkers via het Erasmus Medisch Centrum (voorheen Dijkzigt-ziekenhuis) te Rotterdam in aanraking met deze kunstvorm.

IN DE ENTREEHAL VAN HET EMC zijn vier panelen te zien met daarop het mozaïek 'Brand in het Coolingselziekenhuis' van Louis van Roode. De panelen werden in 2005 gedomonteerd en gerestaureerd. Mede-oprichter Piet van Dalen (met Jan Stokmans) vertelt: 'Wij hebben losse deeltjes gefixeerd en ontbrekende glazen deeltjes gereconstrueerd. Met gebruik van oude foto's konden wij de voorstelling weer compleet maken en door de platen te injecteren met lijm werd het mozaïek vastgezet'. De opdracht leidde ertoe dat Art Conservation zich ging verdiepen in wederopbouwkunst. 'We zagen dat er bijvoorbeeld in Rotterdam veel wandkunst aan het verdwijnen is. Het specialisme is dus deels uit noodzaak geboren, maar

Gedocumenteerde verdwenen kunstwerken kunnen opnieuw tot leven worden gebracht

ook uit liefde voor dit bijzondere genre in de Nederlandse kunstgeschiedenis.'

Monumentale wandkunst uit de naoorlogse wederopbouwtijd is niet alleen belangrijk voor het tijdsbeeld, maar het heeft ook een positieve invloed op de leef- en woonomgeving, meent Van Dalen. 'Kunst in de openbare ruimte is voor iedereen toegankelijk. Bovendien komt er gelukkig steeds meer aandacht voor originele stijlkenmerken, niet alleen die van de wederopbouw. Een pand met originele kenmerken brengt tegenwoordig meer op dan eenzelfde pand zonder.'

Tot leven

'Wij adviseren, onderzoeken, inventariseren, restaureren, conserveren, beheren en documenteren, maar het uiteindelijke besluit ligt altijd bij de opdrachtgever. Als restauratiebedrijf zullen wij altijd adviseren het gehele kunstwerk te behouden. Wij zagen geen stukken uit. Als restauratiebedrijf met een ethische norm geven wij een prijsopgave met, indien mogelijk, meerdere opties hoe het gehele werk te behouden.' In sommige gevallen weegt de historische waarde echter niet op tegen de kosten voor behoud. Dan is het zaak alles te documenteren, zodat de werken niet verdwijnen uit het collectieve geheugen. 'Zo hebben wij in Enschede wandstukken van Theo Wolvecamp uitgebreid gedocumenteerd. De waarde van het ontwerp zelf, vastgesteld door een andere deskundige, was namelijk groter dan de uitvoering met industrieel vervaardigde tegels, die ook nu eenvoudig opnieuw te maken zijn. Deze kunstwerken kunnen in de toekomst opnieuw tot leven worden gebracht.'

Gelukkig kiezen veel opdrachtgevers voor behoud van een waardevol object. 'Dan restaureren we en proberen wij het werk te herplaatsen als de originele locatie is verdwenen.' Vaak dient een nieuwe locatie zich al aan in de loop van het voortraject. Het wandstuk wordt dan na tijdelijke opslag in de nieuwbouw herplaatst, of het verhuist naar een ander gebouw met eenzelfde functie. 'Als zich niet meteen een hergebruikoptie aandient slaan we het wandstuk op, of bieden we het aan anderen aan. Zo is er een prachtig mozaïek van Louis

Conserveringswerkzaamheden bij 'Britannia' in Vlissingen. Foto's Art Conservation

Detail van het al gerestaureerde eerste onderdeel van het mozaïek.

Object in de buitenlucht bij Katwoude voorafgaand aan de restauratie.

van Roode uit Amsterdam behouden door het aan Heemschut Zeeland aan te bieden.' Dit object moet nog in twee delen worden verwijderd, omdat het in de nieuwe behuizing niet in zijn geheel door de deur past. Eerst wordt het mozaïek droog gereinigd met behulp van een smoke sponge en er wordt een facing aangebracht, van Japans papier en een laag glasvezelbehang. Daarna wordt het mozaïek gezaagd en op het atelier gerestaureerd.

Voortraject

Soms is het lang afwachten of een wandstuk behouden kan worden. Zoals met het bekende 'Britannia' mozaïek in Vlissingen. Dit grand hotel werd na de Tweede Wereldoorlog herbouwd met een fenomenaal werk van Louis van Roode aan de buitenzijde. Het mozaïek van 84 meter breed beeldt verschillende zeedieren uit en loopt door van het paviljoen naar het hotelgedeelte. Piet van Dalen: 'Deze unieke combinatie van architectuur en beeldende kunst mag niet verloren gaan. Begin maart is Art Conservation gestart met de conservering.

'Als zich niet meteen een hergebruikoptie aandient slaan we het wandstuk op'

Het oppervlak was erg vervuild met mossen, stof, zand, algen, zouten en luchtverontreiniging. Een flink deel van de vervuiling verdween na stoomreiniging. Met Septiquad werden hardnekkige mossen verwijderd uit voegen en beschadigde keramiekdelen. Door met meerdere lagen Japans papier zout en vuil aan het object te onttrekken, konden ook de zoutkristallen aangepakt worden. Na gebruik van de zeep Tepol en een laatste stoomreiniging was het object klaar voor consolidering. Omdat het glazuur flink aangetast was, is het nodig zowel het glazuur als de drager te consolideren met

Ethylsilicaat in oplossing van 60 % white spirit. Op een klein deel van het mozaïek hebben wij nu gerestaureerd. Na de conservering blijft het onzeker of het werk uiteindelijk ook gereed gaat worden. Begin augustus start de demontage aan de rechterzijde van het hotel. Volgens de gemeente is er nog steeds niets zeker over het behoud van "Britannia".'

Buitenkunst

Een andere klus in Zeeland kreeg het bedrijf via Heemschut, een muurschildering van Peter Alma, die vier jaar geleden als wandstuk uit een schoolgebouw in Tholen werd gehaald. Het belandde in depot, maar werd eind vorig jaar herplaatst in een gemeenschapsgebouw in Tholen. Binnenkort begint de restauratie. Art Conservation restaureert ook kunst in de openbare ruimte, zoals in de Noord-Hollandse gemeente Katwoude. Het RVS-object daar staat langs de provinciale weg richting Volendam op een betonnen sokkel, tevens de uitlaat van de waterzuiveringsinstallatie. 'Na demontage hebben we diverse delen geïsoleerd. Droogijs is samengeperst koolzuurgas (CO²) in kleine korrels, het bevat geen water. Tijdens het procedé gaan de korrels over van vast naar gas (sublimatie). Het proces is bijzonder milieuvriendelijk, CO² wordt aan de lucht onttrokken en verdampt na gebruik, er is dus sprake van koolzuurgasrecycling. De rode delen hebben we tot de grondverflaag schoongemaakt, waarna opnieuw kleur is aangebracht.' Voor objecten in de openbare ruimte is eigenlijk jaarlijks onderhoud nodig om de toegevoegde waarde voor de omgeving optimaal te behouden, vindt Van Dalen. 'Kunstwerken verliezen letterlijk en figuurlijk hun waarde door slecht onderhoud.' ■

Art Conservation

Het multidisciplinaire restauratiebedrijf restaureert schilderijen, lijsten, papier, sculpturen, kunst in de openbare ruimte en wandkunst (steen- en stucplafonds, mozaïeken, sgraffito's, muurschilderingen) voor zowel musea, bedrijven, overheden als particulieren. Art Conservation, Kon. Wilhelminahaven ZZ 19, 3134 KG Vlaardingen. www.artconservation.nl